

Sammanfattning av slututvärderingar av landsbygdsprogrammet 2007– 2013

Ett utkast

Bifoga bild/bilder
separat

- Rapporten är en sammanfattning av hela slututvärderingen för landsbygdsprogrammet 2007-2013
- Jordbruksverket har sammanställt materialet, men samtliga synpunkter kommer från utvärderarnas texter
- Rapporten ska fungera som ett viktigt diskussionsunderlag för framtiden

UTKAST

Sammanfattning av slututvärderingar av landsbygdsprogrammet 2007–2013

underrubrik

Beskrivning – varför skriver vi den här rapporten? Här finns plats för en kort beskrivning av rapporten. Totalt bör beskrivningen omfatta cirka 75 ord, men det kan variera.

Beskrivningen ska vara en introduktion till rapporten, en slags varudeklaration. Den ska till exempel berätta om det är ett regeringsuppdrag eller om rapporten ingår i en särskild rapportserie. I beskrivningen behöver du inte säga något om slutsatserna, de ska framgå i förstasidans punkter och i sammanfattningen.

Använd gärna knappen ”Lägg till/ändra beskrivning” i verktygsfältet när du arbetar med beskrivningen.

Landsbygdsanalysenheten
0ve00ka

Författare
Carin Hörnsten

UTKAST

Innehåll

1	Inledning	1
2	Syftet	1
3	Övergripande för hela programmet	2
3.1	Vad utvärderarna anser vara kännetecknande för programmet	2
3.2	Förslag för hållbar landsbygdsutveckling i framtiden	2
3.3	Effekter av hela programmet	4
3.4	Fördelning av stöd	5
4	Miljönytta	5
4.1	Förslag till förbättringar av miljöåtgärder	6
4.2	Effekter – har bidragit till bättre miljö	7
5	Klimat och energi	8
5.1	Förslag till förbättringar	9
5.2	Effekter - bidrag till klimat och energi	9
6	Fler jobb på landsbygden?	9
6.1	Förslag till förbättringar	9
6.2	Effekter på sysselsättning	9
7	Konkurrenskraft för vem?	10
7.1	Förslag till förbättringar	10
7.2	Effekter – bidrag till konkurrenskraft	11
8	Har livskvaliteten ökat?	12
8.1	Förslag	12
8.2	Effekter på livskvaliteten	12
9	Om leadermetoden	14
9.1	Förslag	14
9.2	Effekter	14
10	Hur gick det med de horisontella målen?	15

10.1	Förslag	15
10.2	Effekter på unga, kvinnor och de med utländsk bakgrund	15
11	Administration	16
11.1	Förbättringar av administrationen	16
12	För att kunna utvärdera bättre	17
13	Kort om landsbygdsprogrammet 2007–2013	19
14	Referenser	20

UTKAST

1 Inledning

Utvärderingarna av landsbygdsprogrammet 2007–2013 är genomförda. Det finns fyra rapporter publicerade.

På ett övergripande plan har fyra utvärderingsgrupper undersökt i vilken mån programmet bidragit till att uppnå en ekonomisk, ekologisk och social hållbar utveckling av den svenska landsbygden.

Landsbygdsprogrammet är mycket komplext. Därför blir även utvärderingarna komplicerade och informationen är detaljerad.

Avsikten med denna rapport är att ge en översikt av vad utvärderingarna har kommit fram till. Det är en helt fristående sammanfattning där vi har lyft det vi tycker är de viktigaste slutsatserna av utvärderingarna. Det är således en sammanfattning av alla delrapporter.

Den som vill fördjupa sig utvärderingen av i någon särskild åtgärd bör lämpligen läsa en av de fyra utvärderingsrapporterna som ingår i slututvärderingen. I delrapport IV finns dessutom sammanfattningar av de övriga delrapporterna. I rapporterna finns även detaljerade beskrivningar av hur utvärderingarna har gått till.

Slututvärdering av det svenska landsbygdsprogrammet 2007–2013, alla delrapporter:

- Delrapport I: Utvärdering av åtgärder för ökad konkurrenskraft
- Delrapport II: Utvärdering av åtgärder för bättre miljö
- Delrapport III: Utvärdering av åtgärder för landsbygdsutveckling
- Delrapport IV: Utvärdering av programmets samlade effekter

Mycket är lika i de olika landsbygdsprogrammen men en del skiljer sig åt. I kapitel 13 finns en kort beskrivning av landsbygdsprogrammet 2007–2013. Till exempel kallades de tre områden som programmet var indelat i för axlar 2007–2013. Det begreppet använder vi också i denna sammanfattning. Inom axel 1 ingår åtgärder för att förbättra jord- och skogsbrukets konkurrenskraft, inom axel 2 åtgärder för att förbättra miljön och landskapet och inom axel 3 åtgärder för att förbättra livskvaliteten, bredda företagandet och främja utvecklingen av landsbygdens ekonomi.

2 Syftet

Syftet med denna rapport är göra resultaten av utvärderingarna av landsbygdsprogrammet 2007–2013 mer tillgängliga så att fler personer kan ta till sig de resultat som har kommit fram vid utvärderingen.

Vi vill att resultaten ska komma till nytta i framtida arbete med landsbygdsprogrammet. Målet är att utnyttja erfarenheterna från tidigare program för att utveckla kommande landsbygdsprogram.

Även den som vill läsa de kompletta rapporterna kan få en överblick genom att först läsa denna sammanfattning.

3 Övergripande för hela programmet

3.1 Vad utvärderarna anser vara kännetecknande för programmet

Utvärderarna anser att landsbygdsprogrammet är komplext. I programmet finns mål inom flera samhällsområden och det finns många åtgärder som är utformade på olika sätt. Ansvar för programmet finns på flera nivåer, hos politiker och på myndigheter, och dessutom på olika organisationer för olika delar av programmet.

Programmet är svåröverskådligt och dessutom görs det ändringar under programperioden. Det kan gälla reglerna, målsättningar och budgetfördelning. Kännetecknande är också att programmet innehåller flera målkonflikter både mellan och inom olika delar av programmet.

I genomförandet av programmet har arbetet fokuserat på att utveckla arbetsprocesser och regler snarare än på värden kopplade till reflektion och nytänkande. Sådant som att experimentera, ta risker, tolerera oliktankande och att lära nytt samt att våga bryta med invanda rutiner och perspektiv behöver större utrymme.

Landsbygdspolitiken har fjärmats från den regionala utvecklingspolitiken under de senaste programperioderna. Det har lett till minskade möjligheter att samverka med bärande delar i den regionala utvecklingspolitiken som exempelvis infrastrukturfrågor, kollektivtrafik, kulturpolitik, innovationsstöd och kompetensförsörjning.

3.2 Förslag för hållbar landsbygdsutveckling i framtiden

Utvärderarna anser att de viktigaste slutsatserna för att i framtiden skapa en hållbar landsbygdsutveckling i Sverige betingas av tre delar:

1. Landsbygdsprogrammet bör vara mer anpassat till lokala förhållanden. Med ett tydligare fokus på geografin bör programmet kunna ge större effekt, det vill säga att man tar mer hänsyn till hur det ser ut i olika områden.

Enligt utvärderingen saknas det ofta medvetna prioriteringar om i vilka geografiska områden åtgärder ska sättas in. Det kan handla om ifall stöd ska ges till glesbygd eller tätortsnära landsbygd eller om stöden ska riktas till områden med visst geografiskt utseende som till exempel kustområden, mellanbygd eller slättbygd.

Till stor del handlar landsbygdspolitik om att hantera frågor som hör ihop med sociala och ekonomiska problem i glest befolkade områden. Det handlar om att fördela resurser för att jämna ut villkoren för levnadsbetingelser i exempelvis

storstad och glesbygd. Det behöver vara tydligare i landsbygdsprogrammet hur denna fördelning ska göras.

Landsbygdens viktigaste resurs, skriver utvärderarna, är det fysiska landskapet. En landsbygdspolitik som har tydligare fokus på geografin och landskapet kan ge bättre förutsättningar för samverkan och bättre effekt av åtgärderna. Detta inte minst eftersom den största delen av landsbygdsprogrammet går till areella näringar. De areella näringarna är beroende av landskapet och bidrar till dess utveckling och till hur det ser ut. Landskapet används för livsmedelsförsörjning, och rekreation. Det finns mål om bevarande av naturresurser, klimat och miljö och annat. Det finns konflikter mellan olika användningsområden och det finns även konflikter mellan målen i landsbygdsprogrammet.

Med ett tydligare fokus på lokala förhållanden i landsbygdspolitiken och med landskapet som utgångspunkt kan förutsättningar skapas för att ge synergier.

2. Kapaciteten bör öka i offentlig sektor och andra organisationer, både lokalt och regionalt.

Programmet har en stark styrning från EU, regeringen och Jordbruksverket. I utvärderingen av programmets samlade effekter framförs att strukturen för lokal och regional styrning behöver utvecklas. Det skulle vara av värde för hantering av målkonflikter och för att ge större effekt. Det finns mycket att lära av hur man gör inom den regionala utvecklingspolitiken. Länens genomförandestrategier för landsbygdsprogrammet bör samordnas mer med den.

Aktörer på lokal och regional nivå behöver vara med och utforma innehåll och organisation efter lokala förhållanden. Det är avgörande med politiska ledare som engagerar sig i landsbygdens utveckling såväl lokalt som regionalt.

Grundidén är att förmågan att kunna mobilisera aktörer, resurser, kunskap, nätverk och annat är avgörande för att få en bygd att utvecklas. Miljön måste främja tillit. Förutsättningarna för att lokala projekt ska lyckas beror i hög grad på de ekonomiska, sociala och kulturella omständigheterna i det specifika lokalsamhället. En svårighet med många av åtgärderna i programmet är att de ska genomföras i områden som har och har haft en svag utveckling men det kan vara små förändringar som ändå ger en positiv utveckling lokalt.

Idén med lokalt styre är att lokala eller regionala aktörer självständigt utvecklar innehåll i policyn så det passar lokala förhållanden. En viss åtgärd i programmet bör kunna utformas efter förutsättningarna i just detta område.

3. Det behövs fler innovationer på landsbygden. Detta har inte landsbygdsprogrammet lyckats med. Det gäller alla typer av innovationer, till exempel produkter, tjänster, processer och system. Innovation har stått högt på den politiska dagordningen under lång tid och det är därför förvånande att det märks så lite av det i praktiken vid programmets genomförande.

Utvärderingen har pekat på behov av att minska inriktningen på produktion och traditionella affärsmodeller och öka betoningen på utveckling som har tonvikt på innovation, alternativtänkande och öppenhet inför både nya idéer och nya

aktörer i landsbygdspolitiken. Tung administration och kontrollsystem i stället för målstyrning kan också hämma, i synnerhet inom Leader. Det så kallade samarbetsstödet stängdes för att intresset var för lågt när stödet kanske snarare borde ha modifierats och kopplats till satsningar på kompetensutveckling.

3.3 Effekter av hela programmet

Här presenteras en sammanfattning av bedömningen av vilka effekter landsbygdsprogrammet 2007–2013 har gett.

- Programmet har i hög grad bidragit till ökad biologisk mångfald samt till att skydda och stärka naturresurser. Detta genom riktade stöd men också genom att programmet som helhet har bidragit till att behålla jordbruk och ett öppet och mera varierat landskap.
- Programmet har även i hög grad bidragit till förbättrad vattenförvaltning.
- Det verkar som om programmet har bidragit till att skapa och bevara arbetstillfällen även om det inte går att se hur många eller hur långvariga de är. Flera åtgärder ger ekonomisk tillväxt.
- Bredbandssatsningarna bedöms ha positiv effekt på sysselsättningen. Satsningen har även gett det lokala näringslivet bättre förutsättningar.
- Flertalet företagsstöd inom axel 1 och 3 har bidragit till företagens konkurrenskraft och gett dem bättre förutsättningar för att utvecklas och överleva.
- Det går dock inte att se om åtgärder inom axel 3 har påverkat landsbygdens diversitet. Det är möjligt att det finns sådana effekter på enskilda platser.
- Programmet är i hög grad inriktat på traditionella affärsmodeller och stöd inom primärproduktionen. Dessa kan leda till effektivare produktion men inte till innovationer.
- Det verkar finnas synergieffekter mellan kompetensutveckling och investeringar för modernisering.
- Det är komplicerat att analysera vad miljöåtgärder har för påverkan på livskvaliteten på landsbygden.
- Kompensationsbidraget förbättrar ekonomin för existerande företag vilket kan ge ökad livskvalitet för den enskilde. Det gör dock att jordbrukets strukturomvandling bromsas upp vilket möjligen kan ge försämrad livskvalitet på landsbygden som helhet.
- Utvärderingsresultaten antyder att projekt inom axel 3 och Leader har gett högre livskvalitet på orten där de genomförs. Det går inte att se hur livskvaliteten för landsbygden som helhet utvecklats.

- Programmet har bidragit till minskade utsläpp av växthusgaser och ökad kunskap om klimatförändringar men det finns möjlighet att minska den negativa klimatpåverkan ytterligare.
- Programmet har bidragit till ökad produktion av bioenergi men det skulle gå att öka produktionen ytterligare.
- Det går inte att svara på frågan om fler unga har fått arbeten. Det är dessutom relativt få unga deltagare i projekt.
- Startstödet för unga har lett till färre arbetstillfällen men det beror på att det ger generationsskiften i jordbruket. När den yngre personen tar över företaget så går den äldre ofta i pension och genomsnittsåldern sänks.
- Programmet har mycket liten påverkan på integration på landsbygden. Det har inte heller förbättrat jämställdheten på landsbygden på något synligt sätt.

3.4 Fördelning av stöd

Är det rätt företag som får stöd? Går stöden till rätt geografiska område?

Många miljöåtgärders effekt kan variera beroende av i vilka områden de genomförs, exempelvis om det är i slättbygd eller mellanbygd. Utvärderarna bedömer att kostnadseffektiviteten skulle öka med en tydligare styrning så att åtgärderna fördelas geografiskt utifrån målet att maximera miljöeffekten.

De skogliga stöden skulle skapa större nytta om de styrdes till specifika platser i landskapet för att exempelvis skapa korridorer mellan befintliga områden. Detta eftersom många arter knutna till död ved i ädellövskog har svårt att sprida sig långa sträckor.

För alla åtgärder gäller att livskraftiga företag, med mer kapital, högre produktivitet, större omsättning och fler anställda tenderar att ha fått stöd i större utsträckning än företag med sämre utgångsläge. Exempelvis har fler stöd inom axel 3 gått till företag på landsbygd nära tätorter. Detta kan leda till att stöden ger konkurrensfördelar till redan starka företag och till att företag med sämre förutsättningar slås ut.

Behovet av stöd är troligen störst i gles landsbygd långt från större orter. Stöd till att förbättra och utveckla infrastruktur som har betydelse för jord- och skogsbrukets utveckling (åtgärd 125) har däremot gått till områden där jord- och skogsbruksföretag generellt sett har högre produktivitet och sysselsättning.

4 Miljönytta

Utvärderarnas samlade bedömning är att landsbygdsprogrammet generellt bidrar till att förbättra miljön. Det bidrar till att uppfylla de svenska miljömålen och internationella åtaganden. Bidraget till ett bättre klimat är inte lika tydligt.

Den största delen av budgeten går till miljöåtgärderna i axel 2. Det är en stor del av lantbrukarna som har åtaganden och en stor del av arealen berörs av åtgärderna även om det är stor variation i hur många och hur stora åtaganden de sökande har. Det är också stor variation i åtgärdernas effekt.

4.1 Förslag till förbättringar av miljöåtgärder

Utvärderarna föreslår följande för att förbättra miljöåtgärderna:

- Syften och mål för många åtgärder behöver ses över och anpassas till aktuell kunskap. Exempelvis leder syftet att bevara biologisk mångfald till helt olika åtgärder beroende på om man vill bevara sällsynta arter eller de arter som gynnar ekosystem.
- Villkoren för skötsel av betesmarker och slåtterängar föreslås vara mer flexibla. Då skulle vegetationen bli mer varierad. Status på hävden bör samlas in till exempel till blockdatabasen.
- Det är viktigt att styra åtgärderna till de områden där de ger mest effekt. Utvärderarna bedömer att kostnadseffektiviteten skulle kunna öka markant med mer sådan styrning. Exempelvis bör certifierad ekologisk och kretsloppsanpassad produktion stödjas mer på slättbygder.
- För utrotningshotade husdjursraser föreslås att man utreder det antal djur som krävs för att säkra den långsiktiga överlevnaden av rasen och skriver in detta i såväl mål som i respektive avelsplan. Landsbygdsprogrammet bör eftersträva sjukdomsfria lantrasbesättningar. Ersättningen bör anpassas efter hur hotad rasen är.
- Ersättningen till skyddszoner är utformad för att bidra till minskat näringsläckage. Genom att anpassa villkoren finns stora möjligheter att öka effekten på biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Zonerna bör ligga orörda tillräckligt lång tid under vegetationssäsongen. Utvärderarna föreslår även att man tar fram rekommendationer för lämpliga fröblandningar som kan gynna exempelvis pollinerande insekter.
- I miljöskyddsåtgärder används bra metoder för att minska riskerna för växtnäringsförluster. Det kan vara bra med uppföljningssystem för att säkerställa att lantbrukaren drar nytta av dem, till exempel genom att faktiskt anpassa gödningen till växternas behov. Det behövs fler studier av effekter inklusive hur de sprutfria kantzoner, som är ett villkor i stödet, påverkar områden utanför fälten.
- Det verkar som att det finns andra faktorer än lönsamhet som gör att lantbrukare ställer om till ekologisk produktion. Man bör undersöka möjligheten att införa andra typer av åtgärder än ekonomiska. Ersättning för ekologisk och kretsloppsanpassad produktion bör riktas till områden där man väntar sig störst effekt, exempelvis till slättbygder. Nivåerna på ersättningen bör vara olika i olika områden.

- I skogsbygd finns mycket vall. För att bidra till större variation i landskapet och ökad biologisk mångfald bör man satsa på att öka andelen av till exempel spannmål snarare än vall i sådana områden.
- Skötselvillkoren för vallodling bör ses över för att gynna biologisk mångfald. Det kan man göra genom att minska gödningen, lägga förstaskörden senare och öka andelen baljväxter i vallen.
- Det föreslås inga förändringar i ersättningen för vallodling i slättbygderna i södra Sverige.
- De skogliga stöden skulle bli effektivare om man riktade in sig mer på att binda ihop skogsområden med höga naturvärden.
- Ädellövskog bör få bli överårig för att ge god effekt på den biologiska mångfalden. Ett förslag för att skapa gamla ädellövträd är att köpa loss delar av den mogna skogen, så att den inte avverkas.
- Det behövs tydliga riktlinjer för hur man ska ta hand om grenar och toppar (grot) när man utför naturvårdsåtgärder i skogen.
- Projektstöden bör utformas så att det blir fler projekt med miljöinriktning.

4.2 Effekter – har bidragit till bättre miljö

Utvärderarna anser att programmet bidrar till uppfyllelsen av de svenska miljömålen och internationella åtaganden.

Miljöåtgärdernas syften handlar huvudsakligen om att gynna bevarandet av biologisk mångfald, minskat växtnärläckage och giftfri miljö. De flesta miljöåtgärder bidrar till att uppnå sitt syfte.

Det är ofta svårt att utvärdera om åtgärderna är kostnadseffektiva även om de har en positiv miljöeffekt. Det gäller inte minst åtgärder som bidrar till biologisk mångfald, som t.ex. skötsel av ängs- och betesmarker, miljöskyddsåtgärder och kompensationsbidrag.

Utvärderarna konstaterar att åtgärden för minskat kväveläckage är kostnadseffektiv. Kostnadseffektiviteten utifrån att minska näringsläckage har också förbättrats för skyddszoner.

Det är svårt att bedöma vilken effekt åtgärder för kompetensutveckling har haft på miljömålen, men utvärderingen av rådgivningsprogrammet Greppa näringen visar att det bidragit till att minska tillförseln av kväve till Östersjön på ett sätt som ger ett samhällsekonomiskt överskott. För en del andra åtgärder finns det för lite underlag för att kunna säga vilken effekt de har. Det behöver inte innebära att dessa åtgärder saknar effekt.

Programmet har bidragit till förbättrad vattenförvaltning främst i områden med intensivt jordbruk. Till detta bidrar åtgärder för rådgivning, anläggning av våtmarker, fånggrödor, värbearbetning, skyddszoner och miljöskyddsåtgärder.

Det finns en mängd arter i betesmarker och slåtterängar, särskilt i marker med särskilda värden. De bidrar starkt till biologisk mångfald i jordbrukslandskapet. Vissa arter påverkar även mångfalden i landskapet runtomkring. Det kan tänkas att ersättningen för betesmarker och slåtterängar bidrar till ekosystemtjänster som till exempel pollinering.

Definitionen av betesmarker ändrades under programperioden. Då bestämdes ett högsta antal träd som fick finnas per hektar. Denna regel riskerar att utarma mångfalden bland vissa organismer.

Åtgärden natur- och kulturvärden i odlingslandskapet har haft mycket svag effekt på biologisk mångfald trots att den skulle kunna ha det. Det beror på att utformningen av villkoren har varit mindre lämpliga för det syftet.

Det behövs mer kunskap för att man ska kunna utvärdera effekter på biologisk mångfald av vallodling och skötsel av våtmarker.

Åtgärden värdefulla natur- och kulturområden i renskötselområdet är positiv för såväl biologiska som kulturhistoriska värden.

Den generella slutsatsen är att ekologisk och kretsloppsanpassad produktion har en positiv effekt på biologisk mångfald, men att effekten påverkas av ett antal faktorer som bör beaktas vid utformningen av åtgärden. Dit hör det kringliggande landskapet. Såväl landskapets struktur (exempelvis andelen småbiotoper och permanenta habitat) som andelen ekologisk odling totalt i området kan påverka effekten.

Ersättning för ekologisk och kretsloppsanpassad produktion bedöms inte minska näringsläckaget.

Kompensationsbidraget har hindrat nedläggning av jordbruk i områden med svåra naturliga förutsättningar. Det har störst betydelse i landets nordligaste delar.

Utvärderarna tycker att det är viktigt att styra åtgärder till olika geografiska områden. I vilken mån det är gjort varierar.

Miljöskyddsåtgärder har bidragit till att minska riskerna vid hantering av växtskyddsmedel.

5 Klimat och energi

Utvärderarna bedömer att de specifika klimatåtgärderna i landsbygdsprogrammet totalt sett bidrar till att förbättra klimatet, men inte särskilt mycket. Åtgärder relaterade till klimat bidrar till viss del att uppfylla miljömålen men programmet har ett ensidigt fokus på produktion av förnybar energi och bortser från jordbrukets egen produktion av växthusgaser. Det gäller metan från idisslarnas matsmältning och lustgas från det kväve som tillförs vid gödsling.

Klimateffekten av åtgärder som primärt är till för att minska växtnäringsläckage och att bidra till mindre intensivt jordbruk har inte undersökts i denna del av slututvärderingen. Motsvarande gäller för åtgärder som kan leda till intensivare produktion och ökade utsläpp. Därmed bedöms heller inte programmets totala effekt på klimatet.

Det krävs politiska styrmedel och att lönsamheten förbättras för att det ska vara attraktivt att producera förnybar energi.

5.1 Förslag till förbättringar

- Åtgärder för klimat och energi bör lyftas fram som egna åtgärder i stället för att vara inlagda bland åtgärder med andra huvudfokus.
- Det behövs större fokus på lantbrukaren som energiproducent.
- Satsningar bör fortsätta på produktion och användning av förnybar energi och utsläpp av växthusgaser som hör till användningen av denna.
- Det bör vara fortsatt fokus på att kraftigt minska användningen av fossil energi i jordbrukssektorn.
- Det behövs åtgärder med fokus på att minska de växthusgaser som jordbruket producerar som metan från idisslare och lustgas från kvävet vid gödsling.
- Information och styrning bör gå till det som minskar utsläppen mest.

5.2 Effekter - bidrag till klimat och energi

Klimatåtgärdernas totala effekt på klimatet bedöms som ganska liten. De klimatrelaterade åtgärderna bidrar i viss mån till att uppfylla miljömålen, men en låg anslutning till vissa åtgärder och programmets fokus på produktion av förnybar energi gör att effekten på miljömålen bedöms som relativt liten.

Det finns för lite underlag för att utvärdera vissa åtgärder. Det går därför inte att bedöma effekterna och det är också svårt att veta om alternativa utformningar skulle ge större effekt.

De stödnivåer som gällt har inte varit tillräckliga för att ge lönsamma investeringar.

6 Fler jobb på landsbygden?

6.1 Förslag till förbättringar

Det finns inga förslag specifikt för att öka sysselsättningen.

6.2 Effekter på sysselsättning

Positiva effekter på sysselsättningen finns främst för företagsutvecklingsstöd i axel 3. Dit hör diversifiering (åtgärd 311), stöd för etablering och utveckling av företag (312) samt främjande av turism (313)

Miljöåtgärderna bedöms ha en viss effekt på sysselsättningen men bara några få åtgärder har kunnat bedömas med hjälp av modellberäkningar. Skötsel av betesmarker och slätterängar bedöms öka sysselsättningen och det beror på att animalieproduktionen bedöms öka på grund av ersättningen och att djurproduktion kräver mer arbete än växtodling.

Ersättning för extensiv vallodling och kompensationsbidrag påverkar troligen inte sysselsättningen.

Det går inte att svara på om de skogliga stöden har effekt på sysselsättningen men eftersom de betalas ut för arbetsinsatser så bör de rimligen ha viss effekt.

Leader har gjort det möjligt för lokala aktörer att finansiera projekt som de velat genomföra. Enligt projektägarnas skattningar har leaderprojekten lyckats skapa mer än 4 000 nya arbetstillfällen. Siffrorna är emellertid osäkra eftersom det är okänt om det gäller hel- eller deltidstjänster, helårs- eller säsongsanställningar och hur länge arbetstillfällena kommer att finnas kvar.

7 Konkurrenskraft för vem?

Utvärderarna anser att det är svårt att dra några generella slutsatser om stödets effekter. De åtgärder som ska bidra till ökad konkurrenskraft och diversifiering av företag på landsbygden finns både inom det område av landsbygdsprogrammet som har syftet att förbättra jord- och skogsbrukets konkurrenskraft (axel 1) och inom området som har syftet att förbättra livskvaliteten, bredda företagandet och främja utvecklingen av landsbygdens ekonomi (axel 3).

Resultaten visar att stödets effekter skiljer sig åt mellan axlarna, de olika åtgärderna och att det även finns skillnader som beror på företagets storlek, utbetalt belopp och typ av investering som stödet finansierat. Det är alltså svårt att dra några generella slutsatser om programmets effekter på konkurrenskraft utan resultaten bör diskuteras och tolkas i anslutning till de olika åtgärderna.

7.1 Förslag till förbättringar

Utvärderarna föreslår att åtgärder för kompetensutveckling kan göras mer marknadsanpassade och efterfrågestyrda, exempelvis med en rådgivningscheck (voucher). Då kan den sökande använda checken för att köpa det denne behöver, det vill säga styra mer över vem som är bäst lämpad för att ge kompetensutveckling.

Man bör se över vilka som ska få stöd för konkurrenskraft. Flera av åtgärderna ger bäst effekt i kommuner nära tätorter och för relativt starka företag.

En särskild analys bör göras för vad som behövs för turism i glesbygd. Det är få som söker dessa stöd där.

Samarbetsstödet för företag i de areella näringarna borde ha utvecklats i stället för att stängas när intresset var lågt. Utvärderarna ser att det finns stora möjligheter både för

bättre konkurrenskraft och för innovation med detta stöd. Det kan kopplas till satsningar på kompetensutveckling.

7.2 Effekter – bidrag till konkurrenskraft

En generell slutsats är att positiva effekter på produktiviteten främst finns inom axel 1 och för de företagsstöd som syftar till förbättrad konkurrenskraft.

Kompetensutveckling är positivt i samband med samarbetsprojekt i diversifieringssyfte inte minst kopplat till turismnäringen.

Det har visat sig ge ett mervärde med kompetensutveckling och rådgivning i samband med moderniseringsstödet (åtgärd 121).

Det går inte att se att de aktuella stöden inom axel 1 bidrar till positiva effekter när det gäller exempelvis befolkning, sysselsättning och diversifiering regionalt. Endast en ökad tillväxt av högutbildade i kommunen kan kopplas till flera av stöden. Det är kanske inte förvånande eftersom stöden utgör små belopp utslaget per kommun och år. Så små belopp kan knappast ha några mätbara effekter för en större grupp. Trots detta kan åtgärderna på vissa orter ha betydelse för landsbygdens ekonomi.

Inte heller för åtgärderna inom axel 3 kan ett samband påvisas mellan andel stödmottagare och utvecklingen i kommunen.

Stöden tenderar att gå till de redan starka företagen. Det kan ge lägre risk men det kan också innebära en samhällsekonomisk förlust. I ett samhällsekonomiskt perspektiv är det viktigt att stöd ges till investeringar som företagen inte kan finansiera annars. Frågan är vad man vill åstadkomma med åtgärderna och om syftet är att satsa på de redan starka företagen eller på de företag som är svaga och i behov av stöd för att överleva.

Kompensationsbidraget kan göra att strukturrationaliseringen går långsammare, vilket kan göra det svårare att uppnå landsbygdsprogrammets mål för konkurrenskraft. Resultaten skiljer sig mellan olika län så man bör tolka dem försiktigt.

Åtgärden ökad djurvälstånd förväntas vara positiv för suggorna och kan leda till ökad konkurrenskraft för grisproducenter. Det är möjligt att åtgärden även kan bidra till ökad sysselsättning, dels på grund att insatsen i sig ska utföras och dels kan den ökade konkurrenskraften leda till större produktion.

Majoriteten av deltagarna är nöjda med utbildningsinsatserna när det gäller stöd till kompetensutveckling (åtgärd 331). Effekten är att 10 procent av de som har gått en kurs har förändrat sitt arbetssätt, medan 30 procent uppger att rådgivning har förändrat deras sätt att arbeta. Om siffrorna anses bra eller dåliga framgår inte av utvärderingen.

Bredbandsstödet har gett effekt. Nästan 100 000 personer har fått tillgång till bredband, till allra största delen på grund av stödet. Det lokala näringslivet har fått bättre förutsättningar där det blivit möjligt för personer att arbeta lokalt eller från hemmet. Det finns också tecken på att fritidsboende kommer att vistas mer på platsen när de kan arbeta därifrån. De kanske väljer att småningom att bosätta sig där permanent. Vardagslivet underlättas för landsbygdsbefolkningen, bland annat har IT-baserad service har blivit mer lättillgänglig och tillförlitlig.

8 Har livskvaliteten ökat?

Ett område av landsbygdsprogrammet har syftet att förbättra livskvaliteten, bredda företagandet och främja utvecklingen av landsbygdens ekonomi (axel 3). Cirka 12 procent av landsbygdsprogrammets budget går till detta.

Utvärderarna skriver att åtgärderna sannolikt bidrar till att förbättra livskvaliteten i de orter där de har genomförts men det går inte att säga om de har påverkat helheten på landsbygden.

8.1 Förslag

Länsstyrelsens resurser och kompetens behöver stärkas. Det kan bidra till att jämna ut skillnader mellan länen i hur mycket åtgärderna utnyttjas.

Den del av åtgärden för grundläggande tjänster gäller andra tjänster än bredband har inte utnyttjats i så hög grad. Det kan bero på många faktorer. Ett förslag är att föra över åtgärden till Leader där den tydligare kan inriktas på lokala behov och arbetssätt.

Vissa åtgärder som nu ligger i axel 3 bör föras över till Leader. Det gäller åtgärderna grundläggande tjänster, förnyelse och utveckling i byarna samt bevarande av natur- och kulturarv (åtgärd 321, 322 och 323). Det skulle stärka den lokala förankringen och stärka kommunens engagemang.

Effekten av att till exempel rusta upp samlingslokaler beror helt och hållet på hur lokalen kommer att användas. Stöd för att renovera till exempel bygdegårdar behöver kompletteras av stöd till själva verksamheten för att få bästa möjliga långsiktiga resultat.

8.2 Effekter på livskvaliteten

Stödet till grundläggande tjänster på landsbygden (åtgärd 321) har gått till mycket olika projekt. Stödet kan ha stor betydelse lokalt och sannolikt har projekten bidragit till att förbättra livskvaliteten i de orter där de genomförts, men det går det inte att uttala sig om effekterna på landsbygden som helhet. Troligen finns det även effekter som rör andra mål i allmänhet och främjandet av samarbeten i synnerhet genom att öppna för samverkan på lokal nivå.

Ganska små projekt kan vara viktiga för att ingjuta hopp och framtidstro i en bygd. Det kan vara just det som gör skillnaden i ett litet samhälle.

Förnyelse och utveckling i byarna (åtgärd 322) har utnyttjats mycket lite och har därför haft liten effekt. Det finns inget som tyder på att stödet har gett en ökad befolkning på landsbygden.

Det verkar som att projekt bidragit till företagande och till del även utbildning och information, men inte till jämställdhet och integration.

I grundläggande tjänster (åtgärd 321) är det starkt fokus på den egna bygden i projekten, på framtidstro, delaktighet och samverkan. Det kan både ses som en vilja att öka

livskvaliteten och som ett uttryck för att motverka ekonomisk och social nedgång och avfolkning av landsbygden. Detta kan dock ge problem. Om det är en strategi att främst satsa på att stärka befintliga sociala och kulturella mönster utan hänsyn till samhällsfrågor som jämställdhet och integration, riskerar insatserna att bli kontraproduktiva på sikt. Då kommer sannolikt unga kvinnor i minst lika hög grad som hittills att lämna landsbygden, och bristen på intresse för integration kommer sannolikt inte locka nya invånare till landsbygden.

I programmet förutsätts att lokalt initierade natur- och kulturvårdsprojekt ska leda till nya företag och en stärkt befolkningsutveckling. Men det finns inte underlag för att bedöma denna effekt av åtgärden bevarande av natur- och kulturarv (åtgärd 323). I projekten har det varit fokus på bevarande, inte på kommersialisering och företagande. Detta beror sannolikt på att åtgärden inte är ett stöd till företagande.

Enligt projektägarnas skattningar bidrar stöd till bevarande av natur- och kulturarv i relativt hög grad till att de berörda områdena blir mer attraktiva.

Projektägare har stora ambitioner med projekt inriktade på miljö i åtgärden bevarande av natur- och kulturarv. De anser att projekten även främjar den yttre miljön i byn. Majoriteten av projektägarna är lokala grupper, sannolikt med god förankring i bygden. De flesta projekten är ganska små. Det är mycket svårt att bedöma vilka de långsiktiga effekterna är. Två typer av projekt har varit särskilt vanliga, upprustning av byggnader som ska kunna användas till nya ändamål samt lokalt initierade natur- och kulturvårdsprojekt som ska ge bättre förutsättningar för boende och turism.

Det kan antas att de projekt som har genomförts inom åtgärden grundläggande tjänster, förnyelse och utveckling i byarna samt bevarande av natur- och kulturarv (åtgärd 321, 322 och 323) förbättrar livskvaliteten i de orter där de har genomförts. Det går däremot inte att uppskatta hur mycket bättre den har blivit. Engagemang och deltagandet i den lokala utvecklingen har ökat vilket har gett en mer positiv syn på bygden. Men det är samtidigt ett problem att så få projekt lyfter unga, jämställdhet och integration. Det antyder att alla inte får del av den ökade livskvaliteten.

Det finns mycket litet underlag för att bedöma om kompetensutvecklingen har påverkat livskvaliteten på landsbygden. Åtgärden har till stor del handlat om lokal utveckling och den har nått en bredare målgrupp än företagare. Tillsammans med många andra åtgärder, exempelvis inom Leader, har detta sannolikt bidragit till bättre livskvalitet på landsbygden.

Eftersom det finns en del positiva effekter på sysselsättningen för diversifieringsstöden i axel 3 (diversifiering, förädling, turism) kan man även här säga att de i någon mån bidragit till möjligheterna att leva och verka på landsbygden, dvs. till livskvalitet.

Nytan av att få bredband är sannolikt att skapa arbetstillfällen men livskvaliteten har också ökat på flera sätt tack vare bredbandsstödet. Budgeten för bredband är mycket stor vilket gör att många har fått del av det.

9 Om leadermetoden

Sju procent av landsbygdsprogrammets budget är avsatt för att underlätta genomförandet av den så kallade leadermetoden, en metod för landsbygdsutveckling. Detta kallas även axel 4. Leader innebär att de som bor och verkar i ett område driver utvecklingen. Människor i offentliga sektorn samverkar med privat och ideell sektor i en lokal utvecklingsgrupp (LAG). Varje leaderområde styrs av LAG som prioriterar projekt enligt en lokal utvecklingsstrategi.

Enligt utvärderarna bidrar Leader till målet förbättrad livskvalitet men är sämre på att bidra till andra mål. Eftersom de lokala strategierna skrivits med landsbygdsprogrammet som grund finns inga större skillnader i målbeskrivningar. Leader är en metod med syfte att bidra till att förverkliga programmets övriga axlar, men det var klart uttalat i programmet att Leader i första hand skulle inriktas på att stärka de mål som angavs i samband med axel 3. Detta är tydligt i verksamheten.

9.1 Förslag

Den horisontella förankringen skulle stärkas om leaderkontoren hade en bättre kapacitet i att upprätthålla kontakter med projektgrupperna.

Jordbruksverket skulle kunna erbjuda modeller för hur samverkansprojekt kan organiseras.

Det finns behov av ökad målstyrning i arbetet med lokalt ledd utveckling. Detta kan göras med kvalitativa mål samtidigt som kvantitativa mål borde utformas för att stödja den kvalitativa måluppfyllelsen.

9.2 Effekter

Relativt samstämmigt vittnas det om att leaderprojekt har bidragit till ökat deltagande och lokalt engagemang och med en positiv syn på den egna bygden. Man anser överlag att Leader har bidragit till att förbättra livskvaliteten, vilket har varit ett viktigt övergripande mål.

Leader skapar möjligheter. Leadermetoden anses ha bidragit till såväl kapacitetsuppbyggnad som lokala utvecklingsstrategier. Generellt har metoden haft ett bra genomslag, även om det är svårt att kvantifiera exempelvis underifrånperspektiv och lärande. Treparsamverkan har varit ett krav vad gäller LAG, men det har funnits i relativt få projekt.

Det är relativt många projekt som arbetat med att främja fritidsliv och kulturutbud samt med natur- och kulturarv.

Få leaderprojekt har gällt miljöinsatser. Det visar ett dilemma som kan uppstå när den övergripande policyn inte är tydligt förankrad i vad som styr lokala prioriteringar.

Leaders bidrag till att främja andra mål är begränsat. Dit hör de horisontella målen i landsbygdsprogrammet, de som rör barn och unga, jämlikhet mellan könen och förbättrad integration av invånare med utländsk bakgrund. Grupperna är särskilt viktiga målgrupper i landsbygdsprogrammet.

Den överprövning av LAG:s beslut som görs på andra nivåer innebär helt enkelt att Leader inte bidragit till att förbättra det lokala styret.

LAG:s självständighet när det gäller att hantera projektansökningar är stark. På lokal nivå har man lyckats med att engagera företrädare för såväl näringslivet som civilsamhället i beslut kring och hantering av offentliga pengar. Det finns inget som tyder på att LAG uppfattas som en del av den kommunala förvaltningen, utan ses som en självständig institution, om än med band till länsstyrelserna.

10 Hur gick det med de horisontella målen?

Unga, kvinnor eller har utländsk bakgrund är särskilt viktiga målgrupper i landsbygdsprogrammet. De ska prioriteras i alla åtgärder, och det finns så kallade horisontella mål för detta.

10.1 Förslag

Utvärderarnas förslag är att satsa på ett forskningsbaserat utvecklingsarbete med syftet att stärka de nationella prioriteringarna för jämställdhet och integration.

10.2 Effekter på unga, kvinnor och de med utländsk bakgrund

Leaders bidrag till att främja de horisontella målen i programmet har varit begränsat enligt utvärderarna. Det gäller det som rör barn och unga, jämlikhet mellan könen och förbättrad integration av invånare med utländsk bakgrund.

Programmet har endast i mycket liten omfattning påverkat integrationen på landsbygden. Även om man i besluten tagit hänsyn till de horisontella målen om integration saknades öronmärkta pengar för integration och möjligheterna att integrera flyktingåtgärder med satsningar på landsbygden var små.

Programmet har inte förändrat ojämställdheten på landsbygden på något påvisbart sätt. Detta trots att flera jämställdhetsinsatser gjorts och Landsbygdsnätverket har haft en egen arbetsgrupp inom området. Jämställdhetsplanerna saknade praktisk betydelse och det saknades öronmärkta pengar för satsningar på jämställdhet.

Medelåldern för de som får startstöd är 36 år. Detta är nära den åldersgräns på 40 år som satts upp i landsbygdsprogrammet.

Det går inte att svara på frågan om fler unga har fått arbeten. Det är relativt få unga deltagare i olika projekt.

11 Administration

Landsbygdsprogrammet är komplext med detaljerade regler och med många kontroller. Det är stor kritik mot den tunga administrationen. I synnerhet inom Leader motverkar den upplevda byråkratin och rädslan för att göra fel allt det positiva med Leader. Det gäller i hög grad även för andra projektstöd.

Även när det gäller bredbandsstödet kritiseras brist på administrativt stöd, brist på kompetens samt oklara och retroaktivt förändrade regler. Det har legat ett tungt ansvar på den enskilda projektägaren att få tag i tillräckligt med kompetens och resurser för att genomföra projektet.

11.1 Förbättringar av administrationen

Utvärderarna har följande förslag till förbättringar av administrationen:

1. Det administrativa systemet och kontrollsystemet brottas med flera problem. Förbättringar och förnyelsearbetet har främst haft betydelse för företagsstöden, medan projektstöden omgärdas av för mycket administrativt krångel. Det är stora skillnader både mellan stödformer och mellan län. Det behövs ytterligare forskning, utvärderingsanalys, lärande och erfarenhetsutbyte mellan involverade aktörer när det gäller det administrativa systemet för olika projektstöd.
2. Huvuddelen av information och kommunikation handlar om att hantera krångliga stöd. Kommunikation bör ha en bredare ambition, den bör lyfta fram resultat, sprida lärorika exempel och organisera kontinuerlig kunskapspridning.
3. Landsbygdsnätverket bör
 - utveckla ett organisationsbaserat lärande och mindre av ett individbaserat lärande
 - verka för att de organisationer som är viktiga för att nå måluppfyllelse är delaktiga och att organisationernas representanter har mandat att driva frågor i nätverket och i den egna organisationen
 - anstränga sig ytterligare för att sprida det material som tagits fram inom nätverket
 - undersöka vad som varit framgångsfaktorer respektive hinder i olika aktiviteter och öka användningen av resultaten.
4. Det behövs utvecklingsarbete för att skapa starkare länkar mellan regionala strategier och programövergripande mål. EU:s och statens målsättningar för programmet stämmer inte helt överens med innehållet i de regionala genomförandestrategierna.

Datainsamling behöver förbättras för att det ska gå att utvärdera stöd på ett bra sätt. Det måste dock göras enkelt för den som får stöd och myndigheten så att arbetsbördan blir rimlig i förhållande till stödets storlek. Det kan finnas olika krav på datainsamling beroende på stödets storlek.

Utvärderarna föreslår att det administrativa systemet för ansökningar och rekvisering av utbetalningar ses över för landsbygdsutvecklingsåtgärderna i axel 3, det vill säga åtgärderna grundläggande tjänster, förnyelse och utveckling i byarna samt bevarande av natur- och kulturarv (åtgärd 321, 322 och 323). Det behövs ett förändringsarbete som syftar till att på ett allmänt plan stärka den sociala tilliten mellan myndigheter och medborgare. Det föreslås även att åtgärderna förs över till Leader.

Ett större ansvar kan läggas på Jordbruksverket och länsstyrelsen när det gäller breddbandsstödet. Det efterfrågas en ökad samordning av de offentliga aktörerna som berörs av breddbandsstödet för att underlätta för de lokala fiberföreningarna. Dessutom behöver reglerna bli tydligare och handläggningsrutinerna effektivare.

Den viktigaste justeringen för Leader är att stärka LAG:s självständighet i förhållande till andra organ som länsstyrelserna och Jordbruksverket. Detta innebär mer målstyrning. Därmed skulle LAG:s egen strategi få större betydelse.

Leaderkontorens administration bör effektiviseras. Det vore även betydelsefullt för förtroendet för Leader om de beslut om igångsättande som fattas inte ändras på grund av att regelverket tolkas på ett annat sätt av granskande myndighet. Det måste alltså spridas en kultur som präglas av förtroende för de lokala aktörerna och av enhetlighet genom hela det administrativa systemet.

12 För att kunna utvärdera bättre

Eftersom landsbygdsprogrammets är så komplext behöver utvärderingar göras under tiden programmet pågår och ha inslag av lärande. Det behövs sammansatt kunskap från många olika håll. Utvärderarna behöver vara med där åtgärderna genomförs. För att få förändring är det viktigt att öka dialogen, att de deltagande aktörerna får möjlighet att fortlöpande reflektera, att göra experiment och att acceptera oliktankande.

För att det ska gå att utvärdera om programmet på ett kostnadseffektivt sätt uppnår sina syften behövs en effektivare utformning av programmet. Valet av åtgärder och utformning ska vara lämpliga för att uppnå syftet. Detta kräver att syftet är tydligt och väldefinierat. Det är dessutom viktigt att koppla det till tydliga indikatorer och kvantitativa mål.

Det finns inte tillräckliga underlag för att bedöma effekter av miljöersättnings utformning. Det saknas tillräcklig kunskap om hur till exempel olika aspekter av mångfald påverkas av åtgärderna.

Beskrivningarna av syften och motiv för många av ersättningarna behöver ses över och anpassas till det aktuella kunskapsläget. Exempelvis skulle syftet bevara biologisk mångfald leda till helt olika åtgärder beroende på om man vill bevara sällsynta arter eller de som ger ekosystemtjänster.

Det behövs ytterligare kvalificerad analys för att studera de stora åtgärderna i axel 2 och dess konsekvenser för en rad centrala problemkomplex som hör ihop med landsbygdspolitiken i stort, exempelvis konsekvenser för jordbruksnäringens utveckling som sådan men också om frågor om sysselsättning, diversifiering, livskvalitet och miljöersättningarna bidrag till att åstadkomma lokalt ledd utveckling.

För miljöåtgärderna föreslår utvärderarna följande:

- Syften och mål för de enskilda åtgärderna bör preciseras och kopplas till tydliga indikatorer som gör att man kan mäta om målen uppfylls. Detta är avgörande för att kunna utforma ett kostnadseffektivt program och för att det ska gå att utvärdera det.
- Det behövs mer praktisk kunskap från forskning om konsekvenser av olika miljöåtgärder. Utvärdering bör byggas in i landsbygdsprogrammet så att data kan samlas in fortlöpande under programperioden. På så sätt får man bättre underlag.
- Det krävs en fortsatt utveckling av metoder för att kunna utvärdera kostnadseffektivitet. Man behöver kunna studera konsekvenser av att en åtgärd finns eller inte finns eller att den är utformad på ett annat sätt. Det behövs även modeller som förutsäger effekten på det specifika målet i relation till kostnaden. Med bättre utvärderingsmetoder kan alternativa utformningar av landsbygdsprogrammets prövas och utvärderas.
- För kompetensutvecklingsåtgärderna bör uppgifter om miljörelaterade indikatorer finnas på företagsnivå.

Alla kompetensutvecklingsåtgärder bör förses med indikatorer som mäter effekten av åtgärden. Man bör undersöka om rådgivningseffekterna skiljer sig åt mellan jordbruk med olika produktionsinriktning.

Indikatorerna för att mäta kompetensutvecklings- och rådgivningsåtgärder i axel 3 bör ses över för att i högre grad än idag kunna mäta kvalitativa aspekter på utbildning och rådgivning som fokuserar på den mänskliga potentialen, innovationsbenägenhet och entreprenörsförmåga.

När det gäller kompetensutveckling saknas det (bortsett från det som gäller rådgivningsprogrammet Greppa Näringen) uppgifter om miljörelaterade resultat- och effektindikatorer på företagsnivå. Det gör att det inte är möjligt att analysera de andra åtgärdernas effekter. Därmed går det inte heller att empiriskt belägga huruvida en annan uppläggningsinriktning av stödet skulle öka dess effektivitet.

Rådgivningsprogrammet Greppa Näringen ger ett samhällsekonomiskt överskott. Det är möjligt att en annan inriktning med fokus på gårdar med viss produktionsinriktning, skulle ge ännu större effekt. Med befintligt dataunderlag går det emellertid inte att avgöra om så är fallet.

För att bedöma långsiktiga effekter behövs studier som följer upp hur åtgärders insatser kommer till nytta. För de data som samlas in från dem som får stöd saknas det i de flesta

fall underlag för att kunna utvärdera i vilken utsträckning insatserna bidrar till att uppfylla målen.

För åtgärder i axel 3 och 4 bör man utveckla mål och indikatorer som ökar fokus på programmets potential för landsbygdsutveckling i ett vidare perspektiv. Det gäller exempelvis mer kvalitativt orienterade indikatorer för att mäta sådant som sociala relationer, framtidstro och social tillit. Metoderna bör utvecklas till att omfatta även kvalitativa studier som förmår fånga effekterna på sociala relationer och upplevd livskvalitet.

Om de nationellt prioriterade utvecklingsområdena för axel 3 är viktiga bör man i sin ansökan om stöd relatera till dessa. Då ska man också utvärdera utifrån hur projekten lyckats uppnå de prioriterade målen. Detta kan ses som ett sätt att öka medvetenhet om prioriteringarna och vill man ytterligare stärka dessa prioriteringars ställning bör stödets indikatorer utvecklas.

Det bör finnas två typer av indikatorer när det gäller Leader, nationella indikatorer som avser programmets prioriterade övergripande mål och indikatorer kopplade till LAG:s egna utvecklingsstrategier. Detta kan ge leadermetoden en starkare måluppfyllelse, inte minst gällande möjligheterna att utveckla innovativa ansatser i lokala utvecklingsnätverk.

13 Kort om landsbygdsprogrammet 2007–2013

Landsbygdsprogrammet är ett verktyg för att nå målen för landsbygdspolitiken. Programmet innehåller satsningar i form av stöd och ersättningar för att utveckla landsbygden. Åtgärderna i programmet finansieras gemensamt av Sverige och EU. Många regler inom EU och Sverige styr programmet. I botten vilar Lissabonfördraget.

Landsbygdsprogrammet 2007–2013 hade en total budget på drygt 35 miljarder kronor. Det finansierades ungefär till hälften av Sverige och till hälften av EU.

I landsbygdsprogrammet finns mål för utvecklingen samt prioriterade områden och målgrupper. Det övergripande målet är en hållbar utveckling, såväl ekonomisk som ekologisk och social. Genom olika åtgärder, i form av stöd och ersättningar, stimuleras företagande och sysselsättning. Landsbygden ska också få en ökad tillväxt och bättre konkurrenskraft.

Sverige har valt att satsa mest på olika miljöersättningar. Tre fjärdedelar av pengarna går till det. Resten av pengarna ska användas för att gynna och bredda företagandet, öka konkurrenskraften och förbättra livskvaliteten på landsbygden.

Programmets åtgärder ska genomföras med hänsyn till miljön och med hjälp av lokalt engagemang. Detta ska återspeglas i de olika stöd och ersättningar som ingår i programmet.

Landsbygdsprogrammet är indelat i tre områden som i programmet kallas för axlar:

- Axel 1 – förbättra jord- och skogsbrukets konkurrenskraft
- Axel 2 – förbättra miljön och landskapet
- Axel 3 – förbättra livskvaliteten, bredda företagandet och främja utvecklingen av landsbygdens ekonomi

Det finns även en fjärde axel, Leader. Leader är en metod för landsbygdsutveckling som innebär att utvecklingen utgår ifrån lokala behov och förutsättningar. Det är viktigt att människor som bor och verkar på landsbygden samarbetar för att driva på utvecklingen. Därför används Leader i landsbygdsprogrammet.

Unga, kvinnor eller har utländsk bakgrund är särskilt viktiga målgrupper i landsbygdsprogrammet.

I landsbygdsprogrammet finns några prioriterade områden:

- miljö och hållbar utveckling
- mervärden som lokal och ekologisk mat
- nya varor och tjänster inklusive innovationer
- utbildning
- mångfald

Landsbygdsprogrammet ska bidra till att miljökvalitetsmålen nås. Satsningar på mervärden som lokal och ekologisk mat, stimulerar till att starta nya företag och kan hjälpa till att stärka de företag som redan finns. Nya varor och tjänster, till exempel turism och biobränsle, ger också fler nya företag. Genom utbildning ska resultat från forskning och utveckling nå ut till landsbygdens företagare.

Stöden och ersättningarna i landsbygdsprogrammet är för den som planerar att starta, eller redan driver ett företag på landsbygden samt för den som vill arbeta med landsbygdsutveckling i projekt. Några stöd vänder sig till lantbrukare, andra stöd kan småföretagare, skogsägare, ideella föreningar och andra aktörer på landsbygden ta del av.

14 Referenser

Dessa personer har gjort slututvärderingen av det svenska landsbygdsprogrammet 2007–2013. Mer fullständiga presentationer finns i respektive delrapport.

Utvärderare av åtgärder för ökad konkurrenskraft:

- Pia Nilsson, Internationella Handelshögskolan i Jönköping och CEnSE (Centre for Entrepreneurship and Spatial Economics)
- Mikaela Backman, Internationella Handelshögskolan i Jönköping och CEnSE

- Johan Klaesson, Internationella Handelshögskolan i Jönköping och CEnSE
- Thomas Holgersson, Linnéuniversitetet
- Hans Westlund, Internationella Handelshögskolan i Jönköping, KTH och CEnSE
- Jonna Rickardsson, Internationella Handelshögskolan i Jönköping och CEnSE.
- Lisa Wassén, Internationella Handelshögskolan i Jönköping och CEnSE.

Utvärderare av åtgärder för bättre miljö:

- Karin Blombäck, Sveriges lantbruksuniversitet
- Paul Caplat, Lunds universitet.
- Dennis Collentine, Sveriges lantbruksuniversitet
- Juliana Dänhardt, Lunds universitet.
- Erik Grenerstam, Lunds Universitet.
- Helena Hanson, Lunds universitet.
- Sören Höjgård, Lunds universitet och AgriFood,
- Torbjörn Jansson, AgriFood, Sveriges lantbruksuniversitet
- Holger Johnsson, Sveriges lantbruksuniversitet
- Annelie M. Jönsson, Lunds Universitet.
- Mikael Lantz, Lunds Tekniska Högskola.
- Åke Lindström, Lunds universitet
- Lovisa Nilsson, Lunds universitet.
- Martin Nordin, Lunds universitet och AgriFood
- Ola Olsson, Lunds universitet
- Henrik Smith, Lunds universitet och BECC (Biodiversity and Ecosystem Services in a Changing Climate)
- Rebecca Stewart, Lunds universitet.
- Martin Stjernman, Lunds Universitet
- Erik Öckinger, Sveriges lantbruksuniversitet

Utvärderare av åtgärder för landsbygdsutveckling:

- Yvonne Gunnarsdotter, Sveriges lantbruksuniversitet
- Kjell Hansen, Sveriges lantbruksuniversitet
- Arvid Stiernström, Sveriges lantbruksuniversitet
- Cecilia Waldenström, Sveriges lantbruksuniversitet

Utvärderare av hela programmets samlade effekter:

- Jörgen Johansson, Högskolan i Halmstad
- Mats Holmquist, Högskolan i Halmstad
- Mikael Jonasson, Högskolan i Halmstad
- Marie Mattsson, Högskolan i Halmstad
- Per-Ola Ulvenblad, Högskolan i Halmstad
- Stefan Weisner, Högskolan i Halmstad

Publikationer inom samma område

1. Slututvärdering av det svenska landsbygdsprogrammet 2007–2013 – Delrapport I: Utvärdering av åtgärder för ökad konkurrenskraft. Utvärderingsrapport 2016:2
2. Slututvärdering av det svenska landsbygdsprogrammet 2007–2013 – Delrapport II: Utvärdering av åtgärder för bättre miljö. Utvärderingsrapport 2016:3
3. Slututvärdering av det svenska landsbygdsprogrammet 2007–2013 – Delrapport III: Utvärdering av åtgärder för landsbygdsutveckling. Utvärderingsrapport 2016:4
4. Slututvärdering av det svenska landsbygdsprogrammet 2007–2013 – Synteser för en hållbar landsbygdsutveckling – Delrapport IV: Utvärdering av programmets samlade effekter. Utvärderingsrapport 2016:5

UTKAST

UTKAST

Rapporten kan beställas från
Jordbruksverket,
551 82 Jönköping
Tfn 036-15 50 00 (vx)
Fax 036 34 04 14
E-post:
Internet: www.jordbruksverket.se

ISSN 1102-3007
ISRN SJV-R-/SE
SJV offset, Jönköping,
RA: